

B İ B L İ Y O G R A F Y A

**İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLÂNININ UMUMÎ YAPISI, 1967,
YAZAN : CEVAT ÖNDER (ERZURUM MİLLETVEKİLİ), İSTANBUL,
BAHA MATBAASI, Sf. 1 - 224**

Tam zamanında çıkan bu eser on bölümden teşekkül ediyor. Toplu bir görüşle bu bölümlere işaret edelim :

1) Plân nedir, 2) İkinci Plânın tatbikatı, 3) İkinci Plânın gaye ve hedefleri, 4) Plânın Makro-Dengesi (Kaynaklar ve masraflar muvazenesi, Yatırım-tasarruf dengesi, tasarruf güçlükleri, sektörler arası yatırım dengesi), 5) Plânda hususî sektör (Bu sektörün teşviki, finansmanı, Karma iktisat siyaseti, 6) Plânın sosyal cephesi (Nüfus, istihdam, şehirleşme, bölge plânlaması, mesken, köylü meseleleri, gelir dağılımında sosyal adalet tedbirleri, 7) Sektörler ve gelişmeleri, 8) Plân tatbikatı, 9) Plânın felsefesi (Refah Devleti, sosyal adalet, 10) Plânın anlaşılmasını kolaylaştıran meseleler (D. P. T. kanunu...).

Şimdi bu bölümlere bir göz atabiliriz :

1 — Müellif bu bölümde merkeziyetçi ve demokratik plânlara işaretten sonra plâncılıkta rölativist görüşe parmak basıyor: «Aynı ideolojilere sahip memleketlerde bile plânlama farkları bulunduğu ortadadır». Bunun illetleri coğrafî, beşerî ve siyasî faktörlerde gizlidir. Öbür taraftan sabit ve değişir hedefli plânların yanında kısa ve uzun müddetli, umumî ve kısmî hedeflere de işaretten sonra asıl meseleye dokunuyor: «Marksist tipte otoriter plânın maksatları gerçekleştirmek için en mühim vasıta komünist partisidir. Sovyet tatbikatı şu neticeyi doğuruyor: aşırı temerküzün müstahsili frenlemesi, sektörler arasında kalkınma yönünden denge bulunmaması, kontrol masraflarının çokluğu...» Buna karşılık demokratik plân 1) Hususî teşebbüsü teşvik eder, 2) Piyasa ekonomisine ehemmiyet ve-

rir, 3) Dış finansman kaynaklarından faydalanır, 4) Devletin iktisadî rolünü asgariye indirir, 5) Gerektiği zaman karma ekonomiyi gözönüne alır (Sf. 1-12).

II — Bu bölüm I. Plânın tatbikatına ait Ziraat, imalât, münakale, inşaat için sırasıyla % 4,2, % 12,2, % 10,5, % 10 artma hızı tasarlıyan ve ortalamayı % 7 olarak belirten plân, 1963-1967 sonunda % 7,5 ortalama elde edilmiştir. Dış ödeme dengesi «plânda tahmin edilmiyen bir gelir kalemi», yani 1967 de 115 milyar doları bulan işçi dövizleri kaydederken ihracat tahminden 70 milyar dolar fazlayı bulmaktadır.

III — Bu bölümde ikinci Plânın yapısı üzerinde duruluyor. 84 ihtisas komisyonunda 1500 kadar eleman çalıştıran muazzam DPT, elde ettiği neticeleri 1966 sonlarında beynelmilel bir heyetin kontrolüne de arz etmiştir. Bu saihanın çalışma tekniğini anlatan müellif I. ve II. Plânları karşılaştırıyor. Aralarındaki benzerlikler şu noktalarda görülüyor :

- 1) Karma ekonomi içinde sosyal adaletin, bölge ve sektör dengelerinin elde edilmesi,
- 2) Millî gelir artışlarının yatırımlara hasredilmesi,
- 3) Kalkınma hızının % 7 olması,
- 4) İstihdamın en son haddine çıkarılması,
- 5) İş gücünün verimliliğinin artırılması.

Buna karşılık II. Plânda şu başlıklar görülüyor :

- 1) En mühim sektör olarak sanayiın gözönüne alınması,
- 2) Netice olarak şehirleşmenin teşviki ve şehir - köy dengesinin temini,
- 3) Hızlı kalkınmaya uygun bir nüfus politikasının takibi,
- 4) Dengeli bir maarif siyasetinin güdümesi ve teknik terbiyeye ehemmiyet verilmesi,
- 5) Küçük ve büyük sanayiın işbirliğine önsafta temini,
- 6) Sanayileşmede yabancı sermayenin teşviki.

IV — Bu bölümde «ekonomünün yabancı kaynaklara artık muhtaç olmaması» hedefine 1972 de ulaşma imkânı araştırılmaktadır. Bunun için önce «yerli tasarrufun niçin gayrimenkul yatırımlarına meylettığı» ele alınmakta, şöyle bir illiyet denemesi yapılmaktadır: Vergi ve kredi politikası tasarrufu gayrimenkullere yatırımı sevk etmektedir. Bu birinci sebebin yanında sosyal emniyetin henüz yeteri kadar mevcut olmaması illeti de yer alır. Nihayet tasarrufların ve-

rimli yatırımlara akışını kolaylaştıracak teşvikçi tedbirler alınmıyor. Aksine âdeta men'edici yollar mevcuttur (Sf. 66).

V — Bu bölüm hususî sektöre ayrılmıştır. Plânın bu sektöre verdiği ehemmiyet «Adaler Partisinin programına ve seçim beyannamesine de uygundur.» Bundan dolayı hususî teşebbüsün teşviki, finansman ve kredi kolaylıkları plânın ağırlık noktalarını teşkil etmektedir (Sf. 75).

VI — Plânın sosyal tarafı ile ilgili olan bu bölümde Nüfus ve aile plânlaması (Sf. 86), İstihdam (Sf. 90), Türk cemiyetinin yapısında değişiklik (Sf. 94), Bölge plânlaması (Sf. 102), Mesken ve köylü meseleleri (Sf. 103-107), terbiye ve öğretim (Sf. 113) gibi temel problemler yer alıyor. Bir bakıma eserin en hayatî bölümü karşısındayız (Sf. 85-116).

VII — Bu bölümde iktisat sektörleri ele alınıyor. Önce ziraat. Burada müellif evvelâ mensup olduğu Adalet Partisinin toprak ve ziraat reformlarını nasıl anladığını izah ediyor. Partinin 1965 Seçim beyannamesinde bu izah bulunuyor: «Toprak politikamızın hedefi, ziraatte topyekûn istihsalin artırılması, modern işletmeciliğin düzenlenmesi, köylünün toprağa kavuşturulması Partimizin gayesidir. Ancak köylünün sadece toprağa kavuşturulması ile iktifa edilmiyerek çiftçinin kendine verilmiş olan toprağı işleyip geçimini sağlayabilmesi için ucuz kredi, alet ve diğer vasıtalarla teçhiz edilmesi gerekir...» (Sf. 129). Buna rağmen sanayi sektörü Türk ekonomisinin birinci derecede mühim, « s ü r ü k l e y i c i » sektörü sayılıyor. Ziraî sanayii de içine alan endüstri politikası, müellifin 17 maddede topladığı hedefleri gerçekleştirecektir (Sf. 155).

İkinci Plânın tatbikatı VIII., sosyal adalet IX. bölümlerde ele alınıyor. En son 50 kadar sahife, bu muhtevayı anlatacak bazı kanun metinlerine ve iktibaslara hasredilmektedir.

Küçük hacimde bir cep kitabı biçiminde ve zarif bir basımla neşredilen bu araştırma, sol-sağ cereyanlara aydınlık getirmek isteyen bir neşriyat şirketince neşredilmiştir. Eserin birkaç yerinde Adalet Partisi temsilcisi olarak görünen sayın Cevat Önder, tarafsız bir kalem faaliyetinde bulunmak edasını taşıyor. I. Plân neşredildikten sonra hiç bir parlamenterimizin ciddî bir plân tetkiki yaptığını bilmiyoruz. II. Plân, neşredildiği günlerde bu eserle halk efkârına tanıtılmaktadır. Müellifin B. M. M. Bütçe ve Plân Encümeni âzası olduğunu da hemen kaydedelim. Öte taraftan Erzurum Millet-

vekilinin İktisat Fakültesi neşriyatını takip ettiğini, bilhassa I. bölümde Fakültenin birkaç öğretim üyesinin kitaplarını kaynak olarak kullandığını da belirtmek yerinde olacaktır.

I. Bölümde C. Ö. Plân felsefesi üzerinde duruyor. Yalnız II. Plânın tatbik edilmeğe başlandığı 1968 in ilk günlerinde halka tanıtmak endişesi, bazı felsefî noktalar üzerinde yetesiye durmasını men'etmiş olmalıdır. Fakat dikkatli okuyucular için yetesiye ipucu verilmemiş değildir. Meselâ 1917 Rusyasının, bugünkü gelişmemiş ekonomi memleketlerine benzemediği noktası üzerinde düşünmeği gerektirebilir. Müellif materyalist diyalektiğin taleplerine uygun bir Rusyanın o zamanlar mevcut olduğunu, binaenaleyh Sovyet İhtilâlinin Marxist düzene uygun sayılabileceğini mi düşünüyor? Eğer böyle ise Rusyanın Marxizme dayandığı fikri doğru olacak. Hakikatte ise 1917 Rusyası, gelişmemişlik karakterleri yönünden bugünkü azgelişmemişlerden pek ayrılmaya gerek. Ashında 1917 İhtilâli ve onun ortaya attığı merkezîyetçi plânlama, materyalizm ile değil, aksine, siyasî bir idealizm ile ilgilidir, Rusyanın 1917 de «Sinaî istih-salde, demir, çelik ve çimento istihsalinde dünyada beşinci olması» nı değil, 1917 Rusyasının sosyal sınıflar ehamını, bu eham içinde toprak koklıyan bir servaj bekayasının mevcudiyetini, bunun yanında yabancı bir sanayi kapitalizminin mevcudiyetini düşünmek doğru olacaktır. Nihayet 1914 Harbinde serflerin « b o y a r » sız, yani boyunduruksuz kalmaları da gözönüne alınmalıdır. Ayrıca Galip Almanyanın mağlûp Rusyayı büsbütün anarşiye düşürmek için zırhlı trenler içinde İslav İhtilâlcilerini İsviçreden Almanyaya aktarması da bu gibi illetler zincirine ilâştirilecek bir dış illet halkası sayılabilir.

Eserin müellifi olan Milletvekili, yurdun en az gelişmiş bir bölgesinin mebusları arasındadır. Bundan dolayı okuyucu bölümler arasında Güney-Doğu'yu da içine alan 19 Vilâyetli Doğu'ya hasredilmiş ayrı bir bölüm görmek istiyor. Bu mânada ele alınacak Doğu I. Plândan ne nisbette nasibini aldı ve II. den neler bekliyor? Eğer temsil ettiği yurt bölgesi, üyesi olduğu Parlamento Encümeni, kanaatimizce, himmet ve gayret sahibi müellife bu gibi sùâllerin cevabını verme vazifesini de yüklemektedir.

Sayın Cevat Önder'in eseri ilmin ciddiyeti ile tatbikatın dünkü ve bugünkü seyrini birbirine bağlamakta muvaffak olmuş, 1968 - 1972 arasındaki yarının Türkiyesini düşündürecek ümit ve ihtimallere de yer vermiş bulunmaktadır. Eğer önümüzdeki II. Beş Yıllık

Plânı, Parti farkı gözetmeksizin, 19 Vilâyetli Doğu'nun Parlemanterlerle birlikte Doğu Kalkınması yönünden adım adım takip edecek bir Mebuslar ve Senatörler topluluğu vücade getirirse çok semereli bir 5 Yıl geçirilmiş olacak, bir müddetten beri şüpheli maksadlarla «Doğu Mitingleri» düzenliyenlerin emellerine ilmin ve tatbikatının ferahlatıcı havası içinde son verebilir. Bize istikbale matuf olan bu ümidi veren eserin müellifini samimiyetle tebrik etmek isteriz.

**SAKARYA SOSYAL ARAŞTIRMA MERKEZİ NEŞRİYATI, 1967,
«SOSYOLOJİ KONFERANSLARI», KİTAP: VII, İKTİSAT VE
İÇTİMAİYAT ENSTİTÜSÜ YAYIMI**

1948 de «İçtimaî Siyaset Konferansları» nı tesis eden İktisat Fakültesi 1960 da da «Sosyoloji Konferansları» serisini kurmuş bulunuyor. Birincisi şimdiye kadar 19 Konferanslar Kitabı neşretmiş, ikincisi de 7 Kitap çıkarmıştır.

Geçen yıla kadar nesredilen «Sosyoloji Konferansları» sosyolojik mahiyet taşıyan çeşitli konuları ihtiva ederken son 7. Kitap bir yenilik getirmekte, belli bir mevzu etrafında vücade getirilen araştırmaların koleksiyonu biçimine girmektedir.

S o s y o l o j i K o n f e r a n s l a r ı'nın bu yeni biçimi iki yıl önce İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü içinde kurulan «Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi: S.S.A.M.» azalarının araştırmalarını ihtiva ediyor :

Adapazarının şehirleşmesi ve ilgili problemler (Z. F. Fındıkoğlu),

Adapazarı tarihçesi (M. Eröz),

Sakarya Coğrafyası (Seyfi Alpan),

Adapazarına yakın ve uzak çevrelerden göç ve intıbak (O. Arı, C. O. Tütengil),

Adapazarı'nın fizik plânlaması (Prof. Kemal Ahmet Arû - Orhan Göçer),

Adapazarının sanayileşmesi ve başlıca meseleleri (A. Kurtkan),

Adapazarı Maarifi ve Arifiye Öğretmen okulu (N. Ergin),

Sakaryada basın (C. O. Tütengil).

1967 yılında yapılmış ve kısmen Adapazarı'nda konferans olarak halka da tebliğ edilmiş araştırma - konferanslardan ibaret olan bu 8 konu, işaret ettiğimiz 7. Kitabı teşkil ediyor. Anlaşıldığına göre gerek 1968 de, gerek sonraki birkaç yılda bu neviden mahallî sosyolojik araştırmalar devam edecek, «Sosyoloji Konferansları»nın 8., 9. ve 10. Kitapları Sakarya çevresinin sosyo-ekonomik mevzularına hasrolunacaktır.

Birinci seriyi vücuda getiren ilk 8 araştırmanın birincisi Adapazarı'nın yakın tarihlerdeki Köy durumundan 1967 deki şehir vaziyetine kadar olan demografik, içtimaî ve iktisadî gelişmesini inceliyor. Bu arada şehir sosyolojisinin taleplerine uygun şekilde beliren probleme kısaca temas olunmakta, bu suretle sonraki araştırmalarda ele alınacak meselelerin bir panoramasını da vermektedir.

Adapazarı, bilindiği gibi Ada ve Tığcılar adlı iki köyün içinde ve etrafında teşekkül eden bir kasaba. Bu kasaba muhtelif faktörlerin tesiri altında şehirleşmeğe başlamış, çevrede şehrin Vilâyet merkezi olma dileği senelerce dile getirilmiş, nihayet 1954 de Kocaeli'nden ayrılarak Sakarya adlı yeni bir vilâyetin merkezi olmuştur. İkinci araştırma bu oluşun monografisidir.

Ada ve Tığcılar adlı iki köyün uzvi genişlemesi, Tığcılar bir kasaba mahallesi, Ada'ya da önce lûgat mânası ile gerçekten Ada Pazarı yapan şartlar yeni Vilâyetin bütününe ait coğrafi bir monografinin aydınlığı içinde anlaşılabilir. Adapazarı Lisesi Coğrafya öğretmeni Seyfi Alpan, S.S.A.M. üyesi olarak bu konuyu işlemiştir.

Bu tarihî ve coğrafi etütlerin arkası sıra Adapazarı'na göç ve fizik şehir plânlaması İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinin yaptıkları ve memleketimiz için müstesna sayılacak bir işbirliği sayesinde ele alınmış bulunmaktadır.

Şehirleşme'nin müvazisi olan sanayileşme üzerinde durmak sağlam bir sosyolojik illiyetin icabı idi. A. Kurtkan bu icabı muvaffakiyetle karşılamaktadır. Ortaya çıkan etüt, yalnız Sakarya ve Adapazarı için değil, Sakarya'nın bir ünitesini teşkil ettiği Doğu Marmara bölgesi ve dolayısıyla İstanbul için de mühim olsa gerek. Bu mülahaza ile olmalıdır ki İstanbul Sanayi Odası etüdün neşrinden çok önce araştırma ile yakından ilgilenmiş, hattâ etüt sahibini İstanbul için de böyle bir rapor hazırlamağa teşvik maksadı ile mükâfatlandırmıştır.

Sakarya çevresine ait Sosyo-Ekonomik ve kültürel araştırmaların bütünü bir gün ikmal edilirse 67 Vilâyet içinde Sakarya en talihlisi olacak, zira yerli ve yabancı ilgililere kendi meselelerini dile

getiren bir araştırmalar koleksiyonu verebilecektir. Hattâ İmar ve İskan Bakanlığına bağlı Bölge Plânlaması gibi D.P.T. da bu kolleksiyonun sahifelerinde işine yarayacak malzemeyi bulabilir. Gerçek ve bulunduğu memleketin toprağına bağlı bir İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü, Sakarya için kurduğu « M e r k e z » i geri kalan 66 Vilâyet için de tatbik etmeği düşünmelidir. S.S.A.M. nin böyle hayırlı bir çalışma için başlangıç teşkil etmesini temenni ile kalalım.

**İKTİSADİ FOLKLOR ARAŞTIRMALARI, 1965,
Doç. Dr. ŞÜKRÜ ELÇİN, ANKARA**

Türkiyenin Üniversite organizasyonu son onbeş yıl boyunca başkalıklar göstermeğe başlıyor. Alışageldiğimiz Fransız kaynaklı «Edebiyat Fakültesi» tipini esasen daha önce yeni Devlet Merkezindeki D. T. C. Fakültesi değiştirmişti. Ona alışalım derken Erzurum Üniversitesinde başına « F e n » eklenen bir başka Edebiyat Fakültesi gördük. İstanbul Tıp Fakültesi, öğretim programına sosyolojik ve psikolojik bilgiler konulmasını isteyen Prof. Suphi Artunkal projesini yakında incelemeğe başlıyor. Bu incelemeyi ve neticelerini bekliyedururken Ankaradaki ikinci Tıp Fakültesinde sosyal ve edebî bilgilere geniş bir yer verildiği görüldü. Geniş bir Folklor terbiyesine önyak olan bu Fakültede şimdiki Edebiyat ve Folklor öğretimi başlamıştır. Tanınmış folklorcularımızdan Doç. Dr. Şükrü Elçin bu öğretimin başında bulunmaktadır. Organizasyon başkalıklarına sahip olan Üniversiteciliğimiz bahis konusu olurken O. D. T. Ü. ayrı bir âlem teşkil etmektedir.

Bu durumda acaba «Yüksek ve modern bir Üniversite fikrinin doğum krizi» veya bir anarşik belirti karşısında mıyız? Bir hükme varmadan herhalde ortada Yüksek ve üst bir Üniversiteler makam yokluğu şüphesizdir. Bunun yanında muhtarlık rejiminin fantazist yolları kolaylaştırdığını, Devlet ve Millet olarak bir Üniversite politikasına sahip olamadığımızı söylemekle kalalım. Şimdilik organizasyon anarşisi karşısında güleriyle davranarak bir Tıp Fakültesinin Folklor öğretimi ile ilgili genç bir folkloristimizin yaptığı araştırmaları tanıtalım.

1 — Denizli Dokumacılığı :

Bizde dokumacılık, Ahi teşkilâtı ile alâkalı uzun bir maziye mahluktur. Cumhuriyet devrinin yarattığı tekstil endüstrisinin muvaffakiyetleri kısmen bu sanayi kolunun eski zanaatı ile izah ediliyor.

Dokumacılık bölgelerinden birini Denizli çevresi teşkil ediyor. Doç. Dr. Şükrü Elçin, bu çevrenin dokumacılıkla alâkalı halkbilgisini toplamıştır. Yaptığı soruşturmalar neticesinde «Dokumacılık pîri olan Şit Peygambere kadar insanlar yapraklarla örtünmüş, önce dikişsiz, sonra dikişli giyim eşyasının icat» edildiğini öğrenmiş, dokumacılık sanatının terbiye safhaları hakkında bilgi edinmiştir. Alâka çekici anlatışların arkası sıra dokuma zanaatının tekniği 'sekillerile belirtiliyor. Gittikçe maziye karışan, şifahî hafızalardan kaybolan hususları folkloristin yerinde araştırıp soruşturması ancak şükranla karşılır. Bu gibi tetkiklerin iktisat tarihi ve hattâ doğrudan doğruya iktisat tedrisatı için de pedagojik faydaları bulunduğu şüphesizdir.

2 — At damgaları :

Eski Türk göçebe ekonomisinde «at» in yeri malûmdur: «Sürü besliyenler, mallarının tanınması, başka sürülerle karışarak ihtilâflara yol açmaması için birtakım şekiller kullanmışlardır. Bu şekillerden hayvanların kulaklarına çizilenlere (İn) veya (En), sağrularına vurulanlara (Damga) denir.» Araştırmacı bu hususun daha önce Dr. Rıza Nur Bey tarafından 1941 de, tanınmış folklorcumuz Ali Rıza Yalgın tarafından da 1943 de ele alındığını kaynakları ile zikretmektedir.

Alâkalı ilim adamları, Doç. Ş. E. e göre «damga şekillerinin menşei Gök-Türk alfabesinde, Oğuz Boyları ile Altın-Ordu'da ve Kırım Hanlarının damgalarında aramaktadırlar.» Alâka ve dikkat çekici bir nokta da bugün Anadolu'da at sürülerine sahip olanlar aynı maksatla yeni Latin harflerinden bazılarını damga şekli olarak kullanmalarıdır.

3 — Ayvalık Balıkçılığı :

1923 de başlıyan Türk-Yunan mübadelesi neticesinde Türkiye'ye göç eden Giritlilerin bir kısmının da Ayvalık çevresinde iskân edildiği malûmdur. Bu muhacirler çevreye gelir gelmez derhal Girit'deki balıkçılıklarını ele almışlar ve az zamanda müstahsil durumuna geçmişlerdir. Doç. Ş. E. in mübadillerden elde ettiği bilgiye göre Giritliler yeni yurtlarında kırk yıldan beri eski mesleklerini yürütmektedirler.

Araştırmacı, çevrenin balık nevelerine ait adları, balıktan yapılmış yemeklerin isimleri yanında balıktan gayri olan su ürünlerine de yer vermektedir. Bunların arkası sıra halk nazarında uğurlu, uğursuz sayılan balıklardan, nişan, hıdırellez, dua ve beddua ile alâ-

kalı balıklardan, olta nevi ve şekillerinden, avlama âdetlerinden de bahsetmektedir¹.

Modern Üniversitecilikte, Üniversite dışında belli bir konuda ihtisas yapmış, derinleşmiş ve alâka uyandırmış araştırmacılar için dersler ve kürsüler ihdas etmek öteden beri bir anane, araştırmacılığı teşvik vasıtasıdır. İktisat Fakültesi mezunlarından Sayın Süleyman Arısoy, Balık ve Balıkçılığı bu şekilde kendine serbest bir çalışma ve araştırma mevzuu edinmiştir. Ankara Üniversitesi D. P. C. Fakültesi Coğrafya Bölümü çok yerinde bir düşünce ile Süleyman Arısoy'u Balıkçılık coğrafya ve Ekonomisi için Öğretim Görevlisi olarak hocaları arasına almıştır. Eğer Hacettepe de Dr. Şükrü Elçin'i bu mülâhaza ile kadrosuna almış ise bizde de modern Üniversite zihniyetinden mülhem bir davranışın ikinci tatbikatı karşısındayız demektir. Bürokratik ve şekilci, formalist olmanın bu davranıştan ancak ilim müesseselerinin kendileri faydalanabilirler.

**METODOLOJİK BİR DENEME OLARAK MALİ SOSYOLOJİ, 1968,
YAZAN: Doç. AMİRAN KURTKAN, İKTİSAT FAKÜLTESİ
YAYIMI, N. 221, Sf. 1-186**

İktisat Fakültesi öğretim programındaki Sosyoloji - Metodoloji disiplini, 1937 de kuruluşundan bu yana geçen otuz yıl içinde git-tikçe geliyor. Bu gelişme yalnız İktisadiyata dayanan bir sosyoloji olmakla kalmıyor, ekonomik sosyoloji içinde de d i f e r a n s i - y a s y o n hâdisesi vukua gelmekte, bölümler ayrılmaktadır.

Son çeyrek asır içinde bilhassa Almanyada «Finanzsoziologie» ayrı bir malî - sosyolojik öğretim ve araştırma konusu olmuştur. 1934 Üniversite reformu vesilesiyle önce Hukuk Fakültesinde, sonra İktisat Fakültesinde malî tedrisatı Prof. Fazıl Pelin'le birlikte üzerine alan Prof. F. Neumark sosyolojiden faydalanan bir Maliye esprisine sahipti. Esasen 1934 Reformu, sosyolojiyi iktisat tarihi ile

1) Doç. Ş. E. in neşriyatı temsil ettiği yeni Fakülte dışındaki organlarda (Denizli Dokumacılığı), (At Damgaları), (Ayvalık Balıkçılığı) adları ile çıkmıştır (Bk. Türk Etnoğrafya Dergisi 1963-1965). Bunları «İktisadi Folklor Araştırmaları» başlığı altında biz topladık. Araştırmacı arkadaşımızın bunlardan başka tetkikleri de varsa da folklorun başka sahalarına ait olduğundan «İktisat Fakültesi Mecmuası»nda ele almıyor, başka vesilelerle diğer neşriyat organlarında bahis mevzuu etmek istiyoruz.

beraber bu yeni Fakülteye ithal ederken diğer disiplinlere felsefî bir vasat hazırlamağı düşünmüş, bütün Fakülte tedrisatını dağınıklıktan kurtararak zihniyet vahdetine kavuşturmak istemişti. Çok daha önce, Türk sosyoloji tarihinin müstesna şahsiyetlerinden olan Prof. Mehmet İzzet, artık sosyolojinin global bir ilim olma safhasını atlattığını, bir işbölümünün gerektiğini belirtmiş bulunuyordu ¹.

Bu günlerde İktisat Fakültesi yayımları arasında çıkan «Malî Sosyoloji» kitabı yukarıda çok kısa şekilde temas ettiğimiz sosyolojik esprinin bir tatbikatıdır. Bir taraftan Prof. Neumark'ın talebelerinden olan, öte taraftan Fakülteye intisabından önce bir aralık Maliye hizmetinde bulunan Doç. A Kurtkan bu eseri ile Maliye ve Sosyoloji arasında köprü kurmağı düşünüyor. Dokuz bölümlü eseri bu düşüncenin hazmedilmiş tatbikatından ibarettir. Umumî olarak Türk sosyoloji literatürü, hususî olarak Türk Malî Sosyolojisi kitaplığı bu sahada ilk esere sahip olmaktadır.

Malî Sosyoloji, diğer sosyoloji kolları için ekseriya vaki olduğu gibi klasik Maliyecilerce belki biraz yadırganacak bir yeni disiplindir. Müellif bu hususu mukadder bir sual gibi düşünmekte ve cevaplandırmağa çalışmaktadır: «Malî reformlara muhtaç memleketimizde vergi politikasını sevk ve idare edenlere, sosyolojinin vergi meselelerine bir ışık tutabileceğini telkin etmek..., sosyolojinin sosyal ilim dallarına lüzumsuz müdahalelerde bulunduğu kanaatine artık son vermek lâzımdır... Cemiyeti hareket halinde bir bütün olarak... inceliyen sosyolojinin bütüncü görüşünden malî ilimleri faydalandırmak gerektir.» Bu neviden dikkat çekici mucip sebeplerden hareket eden eser sahibi, Maliyecinin malî meseleleri ele alış tarzı ile sosyolog maliyecinin aynı meseleleri ele alış biçiminin başka olduğuna işaret etmektedir: «**Sosyolog, malî hâdiseyi, içinde yer aldığı karşılıklı sosyal münasebetin mekanizmasını, tarihî ve mahallî bağlardan koparılmaksızın bir bütün olarak incelemektedir.**» (Sf. 9).

Bu nazarı hususiyet yanında amelî hedef de vardır. Bu hedef, sosyolojinin malî bilgilere tutacağı projektörün sosyal faydasında toplanır: «Sosyal sınıflar arasındaki farkları azaltma yolunda içtimâî adalet vasıtası olan gelir vergisi tatbikatı, netice olarak sosyal sınıflar piramidine tesir edecek..., maliye ilminin mücerret karakterinden ileri gelen eksikleri izale eyliyecek, sosyal adalet uğrunda

1) Bk. M. İzzet : İçtimaiyatta işbölümü, «İş ve Düşünce» Dergisi, 1939, S. 23.

alınacak malî tedbirlerin belli sosyal yapılarda husule getirmesi muhtemel tesir ve neticeler hakkında daha teferruatlı bilgi edinmemize yardımcı olacaktır.»

İktisat Fakültesi Sosyoloji disiplini aynı zamanda sosyal ilimlerde metodoloji disiplinini de kucaklamaktadır. Fakülteyi bitirme safhasında bulunan genç iktisatçı namzetlerine son sınıfta, üç yıl boyunca edindikleri bilgi malzemesini senteze kavuşturacak bir metodik zihniyet aşılır. Doç. A. K. ın kitabı, adının başına eklediği bir ifade ile bu hususu gözönüne aldığı peşinden bildiriyor. Esasen eser, çeşitli sosyoloji usullerinin yer yer tatbikatı sayılır.

Oldukça yüklü, o nisbette kesîf olan I. Bölümden sonra sosyal adalet vasıtası olarak ele alınan gelir vergisinin düzene sokacağı umulan sosyal sınıflar ele alınmakta, yani bu bölümde **S o s y a l S ı n ı f l a r S o s y o l o j i s i** ne geçilmektedir. Yedi yıl önce neşrettiği ve bu konu ile ilgili bir etüdünden de faydalanan A. K., Anglo - Sakson literatüründen geniş mikyasta faydalanyor, bütün eserin ağırlık merkezi olan «**İçtimaî sınıflar - Gelir vergisi - sosyal adalet**» üçlülüğü burada geniş tahlillere yol açıyor. III., IV. ve V. bölümler mukayeseli sosyolojinin muvaffak olmuş bir denemesidir de (Sf. 67-95). İngilterenin ve Türkiyenin sosyal sınıflar nizamı ve gelir vergisi düzeni bu mukayeseli usul tatbikatının konusu (Sf. 96-135).

İki memleketi karşılaştırmadan elde edilen umumî fikirlerin başında birincinin uzvi, ikincinin —yani Türkiyenin— mekanik gelişme ve geliştirme tezahürleri müellifin dikkatini çekiyor. İngilterede gelir vergisi «içtimaî sınıf farklarını imkân nisbetinde azaltmış»dır, zira sınıflar esasen «oturmuş» durumdadırlar. Türkiyede ise sınıfların oturmamış olmasından ötürü on yıllık tarihçesi olan ve bir düziye de tâdiller geçiren Türk Gelir Vergisi sosyal adaletten yana bellibaşlı bir hizmet görememiştir ve halâ da görememektedir. Zira «ağır vergi yükleri altında ezilen sosyal sınıflar bu yükün farkında olduklarını ifade edecek durumda dahi değildirler.» Bu yüzden kanun «alt tabakaların destekleyici yardımından mahrum»dur (Sf. 151). Bu ifadelerle müellifin mükellef şuuruna ve bu şuurun aktif bir taziyik grubu elinde sosyal adalet vazifesi görememesine işaret etmek istediğini zannediyoruz. Hakikatte bu mesele Alman maliyecilerinin son derece ehemmiyet verdikleri «Finanzpsychologie - Malî Psikoloji» ile ilgilidir ve sosyoloji ile psikolojinin müşterek mevzuunu teşkil etmektedir.

Son VIII. bölüm tarihî usulün geniş çapta aydınlattığı vakıaları anket metodolojisi ile tamamlamağa hasredilmiştir. Bu bahiste talebe - hoca işbirliğinin pedagojik bir nümunesi, modern bir İktisat Fakültesinin bütün diğer disiplinleri için de bir çalışma ve araştırma modeli sayılabilir. Bu model her ne kadar tarihçi ve anketçi metodların işbirliği esasına dayanıyor ise de bu usullerden birincisinin ağır bastığı kanaati eserde yer yer kendini gösteriyor ve formülle-niyor : «Hiç bir memleketin bugünkü sosyal bünyesini, o memleketin sosyal tarihinden tecrit ederek anlayabilmek mümkün değildir. Sosyolojinin diğer metotlar yanında tarihî metoda bilhassa ehemmiyet vermesinin sebebi budur.»

Eserin dokuz bölümü birbirinden ehemmiyetli meseleleri ele alıyor. Bu itibarla «En ehemmiyetli» yi bulup göstermek güç. Sosyal ilimlerden herbirinin mensubu, kendisi ile ilgili bölüme parmak basacaktır. Zaten eser sahibi de bu gayeye yönelmiş, «Bütüncü - Gestaltçı» görüşü takip eylemiştir. Yalnız her halde elinde olmayan, programlara bağlı bulunan sebeplerden dolayı bölümler çok «kesif» ve fazla yüklüdür. Muhtemeldir ki müellif bu eseriyle kendisi için sonraki senelerde gerçekleştirilecek bir çalışma programı çizmiş olsun. Bu takdirde meselâ VI. Bölümün derinleştirilmesi gerektiği zaman müellifin kaynaklara doğrudan doğruya el atması uygun olacaktır. Türk malî ve iktisadî tarihi ile alâkalı Uzunçarşılı, Akdağ, Barkan, Altındağ, Çağatay, Ülgener... gibi ilim adamlarımızın faydalandıkları menba'ların asıllarına ulaşmak, yeni nesiller için her ne kadar güç ise de, cüz'i bir himmetle mümkün olabilir. Müstesriklerin nesilleri birbirini takip ederken Türk ve İslâm sosyal ve ekonomik tarihinin malzemesini kaynağında ele geçirmek, muhtemel tenkitleri de önleyecektir.

Eserin en kesif ve başlıbaşına bir program teşkil eden N e t i c e Bölümü son derece mühim ve ders verici. Bu birkaç sahifede ayrı ayrı tez konusu olacak mevzularla karşılaşılıyor. Bunlardan biri sosyoloji'nin yardımcı olan bir M a l î T a r i h F e l s e f e s i ile ilgili. Sözü müellife verelim: «Bizde Avrupa kapitalizminin istismarcı ticaretine tavassut eden ekalliyet gruplarına mensup tüccarların yatırımsız t i c a r e t gütmüş olmalarını tabii karşılamak lâzım... Sadece Avrupa mallarının memleket içinde sürümünü temin ederek büyük kârlar elde eden gayrimüslim Osmanlı tüccarlar, Osmanlı Devletinin gittikçe küçülmeye mahkûm millî gelirinden nisbî olarak gittikçe büyüyen bir pay elde ediyorlardı...» Birden Cumhuriyet devrine atlıyan Doç. A. K. ilâve ediyor: «Millî mücadele sonun-

da kısmen boşalan hususî sektörün kadrosu Türk unsurlar tarafından doldurulmuştur. Ancak malî kanunların tatbikatı ile meşgul olanlar ticaret sektöründe vergi kaçakçılığının yüksek olduğunu, iktisatçılar da yatırımların düşüklüğüne işaret ediyorlar. **Şu halde bugünkü ticaret sektörünün Türk mensuplarının gayrimüslim ekalliyetten bu sektörün sadece boşalan kadrolarını değil, fakat a n a n e l e r i n i de devir almış olması tehlikesi ve şüphesi ile karşı karşıyayız...**» (Sf. 177). Doğrusu çok yüklü bir cümle önümüze problemler yığını olarak dikiliyor ve Maliyecilerle Sosyologların eğilmeleri gereken birtakım çalışma faraziyeleri hazırlıyor. En ziyade **«Gayrimüslim ticaret kapitalizminden Türk Ticaret kapitalizmine geçen ananeler»** faraziyesi, meseleyi artık malî ve içtimaî ilimlerin çerçevesinden çıkarıyor ve gerçek mânası ile anlaşılacak bir **M i l l î E n t e g r a s y o n ' a**, bu entegrasyonun manevî ve ahlâkî zaruretlerine sevk ediyor. Bunun yanında Gayrimüslim Ticarî Kapitalizmin, Türkiyede artık mevcut olmadığı, onlardan boşalan kadroların Türkler tarafından doldurulduğu problemi de ne nisbette gerçekleşmiştir? Bu da ayrı bir mesele teşkil edebilir.

Bugünkü **d i f e r a n s i y e** olmuş veya olması gerek bölünmüş sosyoloji dünyamız kadar Maliyeciliğimiz yönünden de dikkati çekmesi gereken bu eserin müellifini tebrik etmek isteriz. Kendisinden Türk Malî Sosyolojisi sahasında çığır açan, hattâ bu çığırını milletlerarası çevrelerde tanıtan eserler beklemek hakkımızdır.

**S A İ N T - S İ M O N : İ L K S O S Y O L O G - İ L K S O S Y A L İ S T , Y A Z A N :
C E M İ L M E R İ Ç , 1 9 6 7 , İ S T A N B U L : G Ü N B A S İ M E V İ , S f . 1 - 1 4 4**

1960 dan bu yana pek hararetli şekilde ortaya atılan, « S o l » un çeşitli belirtilerini demet demet broşür, kitap, gazete ve dergilerle gösteren cereyanlarını, tarih görüşü içinde yerleştiren ciddi eserler hemen hemen yok gibidir. İşte bu bulanık atmosfer içinde bir parıltı: Sol - Sağ çatışması dışında kalan, ilmin ciddiyetine bürünmüş bir eser: **S a i n t - S i m o n (İlk Sosyolog - İlk Sosyalist).**

Sosyoloji ve Sosyalizm kelimelerinin çeyrek asır farkla « S o c i a l » den türetilmiş olması sebepsiz değildir. Aynı devrede bir çok mütefekkirler « S o c i a l - Sosyal » in kaygısına düşmüşlerdir. Önceki asırlarda böyle bir endişe yokmu idi? Olmaz olur mu? Yalnız tınnet ve şiddeti çok değildi. Lâkin şehirleşme ve sanayileşme bu şiddete mey-

dan verecek, fransızcanın ve diğer dillerin sade bir kelimesi olan **social**, bir realite adı olacaktır. Değerli muharrir ve araştırmacı bu realitenin en tipik kaygısını seçiyor: **Saint - Simon**.

Eser birkaç bölüm. İlk bölümde «en kalabalık, en yoksul sınıfın kaderi üzerine eğilen» mütefekkirin hayatı. Bu biyografi içinde Gurvitch'in dört seriye ayırdığı eserlerinin (Sf. 140) panoraması. İkinci bölümde liberalizmden sosyalizme geçişin macerası (Sf. 18-40). İhtilâl öncesi asilzade sınıfın «kucağında doğan» S. S. «bu sınıfla hiç bir ilgisi kalmıyan, herhangi bir organize topluluğa da bağlı bulunmıyan bir adam» olarak endüstriyeller zümresine katılıyor. Fakat burdaki «endüstriyel, bildiğimiz mânada değil. Yalnız İngilizcede kullanılan bir başka mâna ile **çalışan, emek sarfedici** demek. «Derebeyliğin koruyucusu rahipler» ise yeni rejimin kurucu ve koruyucusu da bu **çalışanlar**, bir kelime ile âlimler'dir. Böylece «insanların idaresi», yerini ilim adamları vasıtasıyla «eşyanın idaresi» ne bırakacaktır.

Üçüncü bölüm, mülkiyet istihalesile alâkalı. Mülkiyet ferdilikten çıkacak. Fakat bununla hemen kollektif olacak değil. İcap ettikçe mülkiyeti ve istihsal vasıtalarını ehliyetli, elverişli ve kabiliyetli fertlere, müteşebbislere içtimaî mülkiyeti emanet edecektir: «Mülkiyeti cemiyete faydalı olmağa zorlayıcı bir yeni mülkiyet ve iktisat rejimi» karşısındayız (Sf. 46).

Bu mesele bizi sosyalizmin tarifine, S. S. un da bu tarif çerçevesi içindeki yerini belirtmeğe yöneltiyor. Her sosyalizmi, her sosyal islahatçılığı ütopya sayan **Reybaud**'yu bir tarafa bıraktıktan sonra **Dautry**'ye sadık kalarak Saint - Simonizmi rahatlıkla sosyalizm saymak zaruretindeyiz. Aksi takdirde «Sosyalizmin özünden ayrılmış» olmayacak mıyız? Kaldı ki «tarihi sosyolojinin atelyesi sayan» ve «işçi sınıfının ideolojisini yaratan, ileride Marx'a klavuzluk yapacak olan bir mütefekkir bahis konusudur. Müellife göre bu bakımdan «ilk sosyalist» diye vasıflandırılması doğru olacaktır.

Latineden gelme **social**'in veya **Socius**'un XIX. asır başlangıçlarında iki istilaha analık yaptığı malûm: **Socialisme, Sociologie**. İkincisinin kelime teşekkülü gibi mefhumu da Türkiye'deki Lise kitaplarına kadar geçen bir hususla alâkalı: Bulan da, kelimenin içini dolduran da **Auguste Comte**'dur. Araştırmamız, kaynakların satırları üzerindeki uzun tevakkuflarının mahsulü olan bir fikre yer veriyor: Saint - Simon'un «tohum dolu kutusu» nda hem sosyoloji mefhumu, hem de birçok meseleleri vardır ve **Comte** sadece onları derleyip toparlamıştır. Comte istediği kadar (Hayasız canbaza

hiç bir borcum yok) desin, S. S. a pek ziyade borçludur (Sf. 69-71). Sosyoloji kelimesini icat etmesi de bir şey ifade etmez. Comte'un S o c i o l o g i e 'si altında ve içinde neler varsa bunlar S. S. un **Phisio-
logie Sociale**'inde esasen mündemiç. Comte bu mündemiçliği, bu kapalılığı açıklamış, aydınlatmış olabilir. O halde S. S. aynı zamanda ilk sosyologdur da. Nitekim Türkiyede Ziya Gökalp'a üstadlık yapan Durkheim şöyle diyor: «Pozitif felsefenin adı, temelleri hattâ taslağı Saint - Simon. Sosyolojinin gerçek kurucusu da Comte değil, Saint - Simon...» (Sf. 111).

Ya Karl Marx? O da ellerini «tohum dolu kutu'ya daldırmıştır. Marxizm S. S. un devamı. Bir yerde «ilim adamı olarak Comte'a hiç bir saygım yok» diyen Marx, hakikatte Comte'un ihtiyar üstadından faydalanmıştır (Sf. 73). Bu noktada yorulmak bilmiyen araştırmacı Cemil Meriç, yalnız Türkiyede değil, yabancı memleketlerde de Marx çığırını tetkik edenlerce bilinmeyen kaynaklara başvurmakta, Saint - Simonizmin, bir zamanlar Fransanın olan Trêve'deki Lise talebesi Karl'ın Üniversitelere geçmeden önceki devresinde tesirli olduğuna işaret ediyor. Hattâ S ı n ı f M ü c a d e l e s i 'nden bahseden bir Saint - Simon temsilcisinin, L. Gall'in, tesiri karşısındayız. Paris ikameti esnasındaki fikir çevresine K. Marx'ın yakından aşına olduğu anlaşıl-
maktadır (Sf. 102). Marx'ın bütün ana fikirleri, sözün kısası, «tohum dolu kutu» da mevcut. İstismar teorisinin kökleri bile Saint - Simonizm-
dedir (Sf. 138).

Hiç bir eser, tenkitten vareste kalamaz. Fakat (Saint - Simon) en az tenkit edilebilecek muvaffak eserlerden biri. Bizim söyleyeceklerimizden biri üslûpla ilgili. Zamanımızın Türkçesinin henedense geçirdiği bir muhteva ve şekil krizi var. Muhteva yönünden müellif kendisini marazî cereyanlardan uzak tutmasını biliyor. Benim dikkatime çarpan birkaç kelime, yahut «sözcük» veya «tilcik» var. Meselâ Türkçede bulunmayan «Toplum» bunlardan biri. Hangi mefhum için kullanılıyor? Müellifin bir Fransız kadar aşına olduğu Fransızca'yı ele alalım: C o m m u n a u t é 'mi, S o c i é t é 'mi, A s s o c i a t i o n 'mu, U n i o n mu?... ilh. Sonra «**Toplamak**» dan olsa olsa «**Toplam**» ismi kıyasî olarak yapılabilir. Bu «**T i l c i k**» i icat edip piyasaya atanlar galiba bizim C e m a a t dediğimizi, C o m m u n a u t é 'yi karşılamak istiyorlar. Nitekim Devlet Plânlamasının «Toplum Kalkınması» da «Développement Communautaire» den çevrilme. Fakat bir diksiyonerimize de geçen «Socializm - Toplumculuk» e ne denebilir? Mafih dil hastalığı sosyal yapımızı o kadar sarmıştır ki buna benzer

birkaç t i l c i k 'le müellifin kendisini ve temiz dilini kurtarması yine bir muvaffakiyettir. Bu muhteva işi yanında şekl yönünden sayın müellifin kendisini D e v r i k i f a d e 'ye fazlaca verdiği görülmektedir. Biz bu hususu, «âlimane» eda ile haşiyecilik yapmıyan sanatkâr müellifimizin zevkine terk ediyoruz.

Bu lisanî hususiyetler yanında «İ l k s o s y o l o g » ve «İ l k S o s y o l i s t » hükümlerini biraz ihtiyatla karşılamak istiyoruz. Kautsky, İngiliz ütöpisti Thomas More'a ilk sosyalist, sosyoloji tarihçileri V i c o 'ya ilk sosyolog diyorlar. Son zamanlarda ilk sosyologluk tahtına Tunuslu İbn Haldûn oturtulmaktadır. Sözüün kısası herşeyin «ilk» i gibi sosyalistliğin ve sosyologluğun «ilk» i de su ve söz götürür meselelerden. Asıl fikir gücü, «ilk» olduğu ileri sürülen mütefekkirin, «ilk» olduğu meselede gerçekten ilk olduğunu gösterme cehdi, gayreti ve dayanılan delillerin sıhhatidir. Cemil Meriç eserinde bu neviden bir cehdin müstesna nümunesini göstermektedir.

Hülâsa yalnız felsefî, yalnız sosyolojik, yalnız sosyalizm ile ilgili bir Saint - Simonizm'i inceliyen bir eser karşısında değiliz. İğreti, hazmedilmemiş ve ekseriya yanlış tercümeler, nakiller, adaptasyonlar memleketi olan Türkiyede parmakla gösterilecek sayıdaki gerçek tebliğlerden birile karşılaşılıyor. Araştırmalarını aynı zamanda etrafına tebliğ etmek şevki içinde çarpınan müellif kaynaklardan elde ettiklerini kendi heyecanile hâlelenmiş, e n t e l l e k i 'si içinde evirip çevirdikten, yoğurduktan sonra bir yazı sanatı tablosu içinde bizlere anlatıyor. Tabiatın insan denen mahlûka reva gördüğü bazı adaletsizlikleri kendi içindeki ilahî aşkın gücü ile yenmesini bilen «Hind Edebiyatı» müellifi, aynı zamanda kelimenin tam mânası ile bir ediptir de. Edebî eserin ölçülerinden biri de ele alındıkları zaman bırakılmıyan, bir solukta bitirilen ve ruhda bir iz bırakan hali değil midir?

Müellif esasen biyografisi içinde de zikredilen eserleri bir daha kitabının sonunda Gurvitch'in yaptığı bir sıralamaya uyarak sıralıyor. Ayrıca mütefekkir hakkında yazılmış olanlar da buna eklenmiştir. Kaynaklarla haşrüneşrolmasını bilen Cemil Meriç, sahife atlarını dip notları ile doldurmaktan, «â l i m a n e » tavrı takınmaktan çekinmiş. Sanat mahsulü eserini, okuyucunun dikkatini bozacak haşiyecilikten uzak tutması, aynı zamanda tevazu işareti. Eseri elden bırakan okuyucu, araştırmacılığı böyle bir tebliğ sanatı ile meczetmesini bilen bir şahsiyetin benzerinin neden akademik çevrelerden çıkmadığını ister istemez düşünüyor ve kendisini bir süal yağmuruna tutuyor. Müellifin fikir gıdasını aldığı Fransız kültür çevresinin S. S. devrindeki benzer

mütefekkirleri de birer birer bizlere tanıtmalarını, tarihî ve felsefî zihniyetten mahrumiyetin belirtisi olan ideolojik yayımlar salgınına uğrıyan çorak fikir muhitimize takdim etmeğe devam etmesini tebrik ve hayranlık hislerimizle temenni etmek isteriz.

**TARİH BOYUNCA ERMENİLER VE TÜRK - ERMENİ İLİŞKİLERİ,
1967, YAZAN: SADI KOÇAŞ (SENATÖR), ANKARA,
ALTINOK MATBAASI, Sf. 1-326**

Türkiye dışındaki Ermenilerin Türkiye aleyhinde yer yer nüma-yişlere geçtikleri bir sırada neşredilen bu eser tam zamanında Türk okuyucularını aydınlatıyor. Şükranlarımıza vesile veren müellifinin Emekli bir Albay ve B. M. M. âzası olması esere ayrı bir değer vermemizi gerektirmektedir.

Ermeni tarihi, antropolojisi ve kültürü ile alâkalı I. Bölümünden (Sf. 15-49) sonra eser Osmanlılardan önceki ve sonraki Türk - Ermeni ilişkilerini 1914 e kadar gözden geçiriyor (Sf. 50-72). Osmanlılar zamanında memlekete her sahada hizmet eden Ermenilerin uzun listeleri, fotoğrafları, III. (Sf. 89-166), zikri geçen ilişkilerin son safhası IV. (Sf. 169-272) bölümü teşkil ediyor. Nihayet bir netice sayılan son bölüm (Sf. 274-374), eserin baştaki Giriş (Sf. 1-7) ini bu çok faydalı eseri hazırlamakta âmil olan şahsî hatıra ve intıbaları tamamlayıcı Ek'lerden ibarettir. Otuzdört resim, üç harita ve iki klişe —ki biri Lenin'in 1918 de Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kuruluşuna dair olan emirnamesidir— eseri daha çok cazip ve müşahhas kılmaktadır.

Hemen söyliyelim ki müellif kitabındaki konunun vak'alarının en trajik halkasına rastlıyan bir tarihte, 1919 da Ermenek'de doğmuş genç bir Türk Harp Erkânı. Fakat ilmî araştırma tecessüsü sayesinde 1890, 1899 lara (yani Taşnak komitesinin Kafkasyada kuruluşu ve az zamanda Türkiyeyi avucu içine alması hareketlerine), 1905, 1909 lara (yani Adana ve Osmanlı Bankası isyanlarına), nihayet 1914-1916 arası hâdiselerine (yani yer yer Ermenilerin Anadolu'da memleketi arkadan vurma davranışlarına) yabancı değildir, hattâ derin bir araştırmacılık, kendisini o günleri yaşamış nesillerden ziyade alâkalı bir duruma sokmuştur.

Müellif çocukluk hatıralarından itibaren müphem olarak, sonraları ve 1967 ye kadar şuurunda bir p r o b l e m olarak hazırladığı

Türk - Ermeni münasebetlerini ve bunların insani şekilde tanzim ve devamı dâvasını bizlere tebliğ etmek ihtiyacını şiddetle duyuyor. Eser bu ihtiyacın mahsulü. Uzun ilmi ve tarihî araştırmalardan sonra vardığı netice şudur: «Her memlekette ve her millette bulunan maceraperest birtakım insanlar Ermeniler arasında da zuhur etmiştir.» Eğer bu gibi kimseler zuhur etmiyeydi, öte taraftan eğer Osmanlı İmparatorluğu za'fa düştüğü zaman Rusya, İngiltere ve Fransanın «kışkırtma» ları olmasaydı Hıristiyan Ermeni ile Müslüman Türk tıpkı Lübnanın veya Arnavutluğun Hıristiyan ve Müslümanları gibi din farklarına rağmen birbirleriyle kaynaşacaklardı. O halde? O halde gerek memleket içindeki, gerek dışındaki Ermenileri doğru yola sevkedecek bir terbiye ve telkin siyaseti gütmek lâzım. Müellife eserini hazırlama gerekliliğini aşılıyan merhum Cumhurreisi Cemal Gürsel'le ve kendisine birkaç Ermeninin Türklüğe sadakat ve muhabbet arzeden mektupları da muhakemesinin sağlamlığına delil olarak kullanıyor.

Birkaç «maceraperest» in uzak ve yakın tarihte kurbanı olan Ermenilerin Türklerle olan münasebetleri böylece kökünü Türk ahlâk ve müsamahasından alan asil bir düşünceyi tebliğ eden Sayın Sadi Koçaş'a kendi nesillerinden önceki ve sonraki kuşaklar minnettar olmalıdır. Eseri biz de şükran duyguları ile kaparken aktüalite olan birkaç noktaya dikkati çekmekten kendimizi alıkoyamıyoruz :

1 — Eser daha ziyade tarihi mahiyeti haizdir ve yalnız Türkiye dışındaki bazı «maceraperest zümreleri» yola getirmeği hedef edinmektedir. Fakat bugünkü Türkiyenin yalnız İstanbul'unda değil bazı Anadolu şehirlerinde de yeni yeni şehirli ve tüccar Ermeni cemaatleri teşekkül etmektedir. Bu cemaatlerin iktisadî hayatları İstanbul Ermeniliği tarafından idare olunuyor. O halde istenen e n t e g r a s y o n terbiyesine günümüzün Türkiyesi de muhtaçdır. «İnsani» yanında «millî» endişeyi daima uyanık bulundurmalıyız. Ecnebi kışkırtıcılık yarınki Türkiye'lerde yine meş'um rolünü oynayabilir.

2 — Eserin bir bölümünde (Sf. 263-268) dikkat çekici garip bir ırkçılıktan bahsediliyor. Bilindiği gibi şu meşhur Arî ırk veya Hindu - Cermen ırk masalından ilham alan usta Ermeni «d ü ş ü n ü r» leri bu ırk içinde kendileri Türkiyede «Zaza», «Gurmanç» ve «Şıhbızın» denen, dışarıda «Kürt» adı altında toplanan cemaatleri de Arilik efsanesi içinde toplamaktadırlar!! Değerli Erkânı-Harbimiz bu hususa temas etmekte, «Taşnak» ve «Heybon» tesanüdüne işaret eylemektedir. Bu tesanüdün ideolojisini Ereyvan Üniversitesine bağlı «Kürdoloji Enstitüsü», Kremlin'in yüksek ilmi idare ve himayesi altında zengin

neşriyatı ile beslemektedir. Avrupanın muhtelif merkezlerinde, hattâ bugünlerde de Yugoslavya Merkezindeki toplantılarda tezahürlerine şahit olduğumuz bu garip ırkçılık açıkça hükmünü sürdürüyor. Amerika'nın da buna yabancı kalmadığını ilâve etmek gerek¹. Dün Türk Erkân-ı Harbiyesinin, bugün Türk Parlemantosunun bir uzvu olmuş ve olan Sadi Bey'in ayrıca bu hususta bizleri aydınlatması, yahut eserinin ikinci basımında uyarıcı bir bölüme yer vermesi gerek.

3 — Sayın Sadi Koçaş eserinin bir yerinde bir klişe neşrediyor. Bu klişe (Sf. 215) daha 1918 de Lenin'in Doğu Anadolu'yu asıl Ermenistan için sahne olarak bir emirname ile ilân ediyor. Sonradan bu Ermenistan, Kafkasyada kurulmuş, sözde diğer Türk Cumhuriyetleri yanında yer almıştır. Fakat bu «Sözde Cumhuriyetler» de takip edilen kültür politikasında İslavlaştırma ve iskan siyaseti aynı değildir. Yalnız müellifin 40-50 milyon tahmin ettiği, aslında 1917 yönünden daha kabarık olan Türk nüfusunun bugün nekadar azaldığı malumdur. Türk Cumhuriyetlerinde alfabe, harf, yer ve şahıs adları, ekzogami politikası ve bilhassa Ermenilerle iskan çığırı Çarlık zamanındakinden çok dafa zalimane bir şekilde tatbik edilmektedir. Son zamanlarda neşredilen «S o v y e t İ m p a r a t o r l u ğ u» adlı bir Seyahatname, bu hususta yerinde edinilmiş bilgileri veriyor. Sadi Koçaş Beyin bibliyografyasında zikredilmeyen bu kaynak, Türkiye dışındaki Ermenilerin nasıl temsil unsuru olarak kullanıldığını, Çarlık devrinde akla gelmiyen «Diviser pour régner - Arala sonra parala» siyasetinin İslav harflerle tatbik edildiğini anlatıyor. Ermenilerle Gürcülerin kültür hayatı hür iken Sovyet Türklerinin bu hürriyetten mahrum edilmesi, bu mahrumiyette Türkiye dışı Ermenilerin nasıl kullanıldığı sadece kıymetli muharrir ve edîp Ağaoğlu Samet Beyin bu S e y a h a t n a m e 'sinden öğrenilebilir. O halde iç ve dış Ermenilerin aydınlatılması işi çok muğlak bir manzara taşımaktadır. Bu manzara karşısında Beşer hukuku ve Devletler Hususî Hukuku kanallarının muslihane bir tarzda kullanılması da mümkündür.

Bizim zamanında neşredilen bir tetkik vesilesiyle şöyle geçeryak temas ettiğimiz bu üç husus ve başkaları, tek bir müellifin iştiغال sahasını aşan meselelerdir. Bunların bir Üniversiteler cephesi, bir de Hariciye ile ilgili tarafı vardır. Acaba Üniversitelerimizin ilgili Fakültelerinde, Hariciyemizin alâkalı Dairelerinde «M a s a» lar ve E n s t i t ü l e r var mı? Bu sualin cevabını ancak Erkânıharp bir Par-

1) Bu hususta Amerikadan gönderilmiş bir mektuba bakınız: «İş ve Düşünce» Dergisi, 1968, S. 261.

lemanter verebilir. Biz yalnız bir hususa işaret edelim: Sadi Koçuş'ı dertlendiren meselelerin araştırma yeri Gazi'nin 1937 de tasarladığı, fakat ancak 1958 de gerçekleşen Atatürk Üniversitesi olabilir. Üniversitenin böyle bir kaygısı bulunup bulunmadığını da bilmiyoruz. Ereyvan'da tüten veya tütürülen Enstitüler karşısında Erzurum, bir kültür müessesesine sahip olan bu serhat beldesi, ne düşünüyor? Bu gibi sùallerin müellifimize yeni bir heyecan aşılacağı ve bir Parlemanter Heyeti ile Erzurum'da bir soruşturma ve araştırma yapmak isteyeceğini, ondan sonra bu gibi yüksek kültür politikası dâvalarını henüz ele almadığı sanılan İktidar ve Muhalefet partilerini biraz olsun kımldamağa davet eyliyeceğini zannediyoruz. Atatürk Üniversitesinin X. yıldönümü yaklaşırken böyle bir vazifenin ifasında büyük bir isabet vardır, kanaatindeyiz.

LAND SETTLEMENT POLICY IN TURKEY, 1967, YAZAN : KADRI SENCER KEDELBAŞ, «LAND POLICY IN THE NEAR EAST», FAO NEŞRİYATI İÇİNDE, (Sf. 164-174)

Memlekette yurt içi ve dışı neşriyatın hakkımızdaki her nevi yayımı toplıyan merkezî bir teşkilât olmadığından memleket dışı neşriyattan haberdar olamıyoruz. Bu günlerde bir güzel tesadüfle elimize geçen bir FAO yayımında Köy İşleri Bakanlığı Plânlama Kurulu Reisi Kadri Sencer Beyin dikkat çekici bir tetkiki ile karşılaştık. Birkaç satırla sadece ilgili iktisatçı ve sosyologları bu kaynaktan haberdar etmek istiyoruz.

HUMANITÉ ET UNITÉ DU DROIT: ESSAIS DE PHILOSOPHIE JURIDIQUE, 1963, YAZAN : GIORGIO DEL VECCHIO (ROMA ÜNİVERSİTESİ HUKUK FELSEFESİ PROFESÖRÜ), ROMA, Sf. 1-310

Memleketimizde de tanınmış olan Milletlerarası Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi üstadı Prof. Del Vecchio'nun 3 yıl kadar önce neşredilmiş olan felsefî ve sosyolojik araştırmalar külliyatı ancak bu sıralarda Türkiyede ele geçmiş bulunuyor. Eseri kısaca tanıtmayı İktisat ve İçtimaiyat literatürü için bir kazanç sayıyoruz.

Eserde 23 etüt bulunuyor. Bunlardan yalnız İktisat ve İçtimaiyatla yakından ilgili olan birkaçının başlığını ve yalnız birinin kısa tahlilini ele almak faydalı olacaktır.

İşte birkaç etüdün başlığı :

- 1 — Tarihî materyalizm, tarihî psikolojizm (Sf. 45),
- 2 — İçtimâlik ve yalnızlık (Sf. 63),
- 3 — Hürriyet, ahlâk ve kültür: Macar ihtilâli münasebetiyle (Sf. 203),
- 4 — Avrupacılık ve kozmopolitlik (Sf. 211),
- 5 — Gerçek bir sulhün şartları (Sf. 259).

Bunların arasında en ziyade dikkatimizi çeken birincisi. Zira yalnız felsefe yönünden değil, modern iktisat sosyolojisi bakımından ufuk açıcı ve aydınlatıcı bir araştırma. Öte taraftan felsefecilerimizin, tarihçi ve iktisatçılarımızın, sosyologlarımızın teessür verici atalet ve rehavetlerinden dolayı meydana boş bulan bazı Üniversite dışı çevrelerce yapılan ve tarihçi maddecilikle de alâkalı bulunan yayımla karşılaşan münevverlerimiz için klavuz bir araştırma karşısındayız. Üstelik ciddî bir fikir ve felsefe hayatının ve faaliyetinin bulunmamasından, şimdiye kadar olan canlılığın da suyunu çekmesinden ötürü âdeta bir «t a r i k a t» ve «i m a n k o n u s u» haline sokulan tarihî materyalizm hakkında hiç değilse tercüme ve adaptasyon yolu ile aydınlanmak bir ihtiyaçtır. Prof. Del Vecchio'nun bütün diğer eserleri gibi bu Et ü d l e r K ü l l i y a t ı da arzu edilen klavuz eserler arasında yer almaktadır. Biz eserin bütününi başka bir zaman tanıtmak istediğimiz için şimdilik yalnız T a r i h i n m a d d e c i t e l â k k i s i ile alâkalı etüt üzerinde pek kısa olarak duracağız.

Profesör etüdüne şöyle başlıyor: «Ötedenberi kullanılan tarihî maddecilik tâbiri, doktrinin meselâ Croçe, Mondolfo gibi en çok tanınmış mümessillerinden bazıları tarafından yanlış sayılıyor. Onlara göre ilk önce Engels'in kullandığı bu ifade asıl materyalizmin tipik ifadeleriyle karıştırılmamalıdır. Bundan başka tarihî materyalizm formülünün başka çeşit telâkkilere, meselâ biyolojik temeller üzerine kurulmuş olan S p e n c e r sosyolojisine de aynı şekilde tatbik edileceğine işaret edilmektedir.»

O halde bu tâbir değiştirilmeli mi? Hayır. Zira çok yayılmıştır. Yalnız onu kullananların neyi kullandıklarını farketmelerine dikkat etmeleri gerek. Hakikatte Marxizmin M a t é r i a l i s m e H i s t o r i q u e 'i yerine İ k t i s a d î d e t e r m i n i z m ifadesi kullanılmalı. Nitekim asıl alâkalı metinde de bu ifadenin tekabül ettiği bir

izah vardır. Prof. Del V e c c h i o (İktisadın Tenkidi) nden şu cümleleri naklediyor: «İnsanlar, hayatlarının sosyal şekli içinde belli, zarurî, iradelerinden müstakil olan istihsalle ilgili maddî güçlerinin muayyen gelişme derecesine tekabül edecek bir takım istihsal münasebetlerine girişirler. Bu münasebetlerin topu birden cemiyetin iktisadî yapısını, üzerinde hukukî ve siyasî üst yapının yükseldiği, şuurun muayyen içtimaî şekillerinin tekabül ettiği reel temeli teşkil ediyor. O halde maddî hayatın istihsal şekli, umumiyetle hayatın içtimaî, siyasî ve manevî vetiresini tâyin eylemektedir. İnsanların varlıklarını tâyin eden şuuruları değil, aksine içtimaî varlıkları şuurularını tâyin eyler.»

Bu açık beyan karşısında herhangi bir tefsiri lüzumsuz bulan âlimimiz, hemşerisi bir sosyalistin, L o r i a 'nın tamamlayıcı işaretini zikretmekten kendisini alkoyamamaktadır: «Loria'ya göre iktisadî hâdise, sosyal hâdiselerin en basidi olup kronomolojik bakımdan diğerlerinden öncedir... İktisadî vakıa sosyal teşekkülün temelidir...»

Bundan sonra müellif kendi tenkidine giriyor. «İktisadî» nin ehemmiyetini kim inkâr edebilir? Yalnız onu diğer «sosyal» lerden tecrit işinde mantıkî bir hata vardır: «Maddî eşya, ancak insanların dilek, temayül ve arzularına tekabül ettiği ölçüde, yani ihtiyaç, temayül ve dilekleri tatmin vasıtası oldukları nisbette iktisadî münasebetler ağı içine girebilirler. Lâkin bu münasebetler, bundan dolayı, bu ihtiyaç, temayül ve dileklerin i l l e t 'i değildirler... Ortada yalnız bir n e t i c e vardır. Şüphesiz toprağın tamamile kısır olduğu yerde ziraat yapılamaz, kömür madeni veya elektrik enerjisi olmayan yerde hiç bir endüstri gelişemez, nasıl ki av hayvanlarının bulunmadığı bir yerde de avcılık yapılamaz. Fakat fizik neviden unsurların mevcudiyeti de yalnız başına insiyakın, şuuraltının akıl-öncesi (pré-rationel), karanlık şekli müstesna, kaynağını daima «N e f s - Sujet» in ruh halinde aranması gerek herhangi bir faaliyetin başlangıcını izah edemeyecektir... Olsa olsa ilk ve gerçekten tâyin edici illetlerin i n s a n 'da mündemiç ve gizli olduğu, onu harekete iten motifleri teşkil ettiğini ileri sürerken dış dünya şartlarının sadece **ikinci derecede illet** oldukları söylenebilir.» Ekseriya ikinci derecede illet düşüncesi de elverişli değildir, belki **maddî ve iktisadî şartlar** üzerinde durulabilir. Lojik lisanla hülâsa edersek Tarihî maddeciler **zarurî** ve **kâfi** şartları birbirine karıştırmaktadırlar. Bu sağlam illiyetçi muhakemeyi müşahhaslaştırmak isteyen müellif ilâve ediyor: «Aynı vakıa unsurlarının (meselâ sahillerin, maden ocaklarının...) muhtelif devirlerde ve çeşitli halklarda aynı neticeleri husule getirmekten uzak olduğunu düşünmek yeter...»

Böylece ikinci derecede illet, yahut kâfi illet (cause suffisante) yahut da şart olarak düşünülebilecek bir iktisadî de sadece iktisadî midir? Asla. Mütefekkirimiz devam ediyor: «İktisadî, ahlâk ve hukuk kaidelerine göre değeri biçilebilen ve biçilmesi de gereken mânada ahlâkî ve hukukî fiili ihtiva etmektedir.»

Bu uzun mülâhazaların neticesinde Prof. Del Vecchio, etüdünün başlığına dönüyor: Sosyal hâdiselerin muhakeme ve izahı tarihî maddecilikle değil, tarihî psikolojizm ile ilgilidir. Kanaatimizce bu kullanış materyalizmin felsefî yönden zıddı olan Spritüalizm'i kullanmanın metafiziğe kaçması ihtimalini önlüyor. Türkçeye tercümesi oldukça güç bir tâbir. Maddecilik karşısına Ruhçuluk konsa aynı metafizik ihtimal dilimiz için de mevcut. Ruhiyatçılık veya Psikolojicilik demekte de ağırlık hissediliyor. Onun için biz de Garp dillerinin zaruretine tâbi olarak Psikolojizm demekle yetineceğiz. Böylece madde ve ruh, pozitivist mânası ile maddî ve iktisadî şartlar tarih boyunca ruhî ve manevî şartlarla kucaklaşmaktadır. Sadece iktisadî, ancak metafiziğe götüren bir tecriit ameliyesinin neticesi olacaktır.

Profesör G. Del Vecchio zamanımızın İtalyası için olduğu kadar meden âlem için de neticeleri amelî ve siyasî hedeflerle alâkalı yanlış bir doktrin görüşünü aydınlatıyor. Eserini üç büyük Garp dilinden birile, Fransızca ile yazması da aydınlanma çevresini genişletmek için olmalıdır. Bu geniş çevre içinde düşündüğü halklar arasına Türklerin de girmesi onu son derece memnun edecektir. Esasen tahsillerini İtalyada yapan bazı hukukçu, iktisatçı, demograf ve sosyolog fikir adamlarımızla, tahsillerinden sonra da yakından ilgilenmiş, bir ara İstanbul Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi öğretimi için daveti kararlaştırılmış, fakat mücbir sebeplerden dolayı gelememiş bir Akdeniz havzası feylesofu karşısındayız. Pek kısa ve kısmî tahlilini yaptığımız müstesna eserini bu sahifelerde tanıttığımız sırada, Türkiyedeki talebelerinin kendisine saygı işareti olmak üzere bir (Armağan) hazırladıklarını, hattâ İstanbul Hukuk Fakültesinin bir Fahri Doktorluk Rütbesini bu büyük üstada vermediği düşündüğünü bile memnuniyetle işitiyoruz. Bu arada şimdiye kadar vücade getirdiği muazzam eserlerin sonuncusu olan bu Etütler Külliyyatı'nın da dilimize çevrildiğini görmek İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsünü bilhassa memnun edecektir.

**Prof. BALTACIOĞLU İSMAİL HAKKI, HAYATI VE SİSTEMİ,
YAZAN : SABRİ KOLÇAK, 1968, İZMİR**

1934 Üniversite reformu, bilindiği gibi İstanbul Üniversitesine çeyrek asır hizmet etmiş bir Terbiye Profesörünü şursuz ve şairsız bir davranışla reform dışında bırakmıştı. Yetiştirdiği müstesna değerlere karşı gereken ilgi ve sevgiyi göstermeyen ve bunun cezasını da fazlasiyle çeken memleket maarifinin bir temsilcisi profesörlüğünü bugünün gençliğine takdim ediyor.

Filhakika bundan onbeş yıl kadar önce İstanbul, şimdi de İzmirin maarif hayatına hizmet etmiş ve etmekte olan Sabri Kolçak, Prof. Baltacıoğlu'nu derlitoplu bir eserle bize tanıtmaktadır. Değerli maarifçi arkadaşımız, kıymetli Terbiyeciyi yeni nesillere etraflı bir şekilde tanıtmaya çalışmaktadır.

Baltacıoğlu'nun Terbiye ile alâkalı fikirleri *E. Durkheim*'in sistemindeki tasnife giren Terbiye Sosyolojisi doktrininin geniş şekilde ilham almış bulunmaktadır. İleride bir Türk İçtimaiyat tarihçisi, Prof. Baltacıoğlu'nun bibliyografyasını tahlile tâbi tuttuğu zaman bu husus aydın bir şekilde belirecektir.

Geçen sene İktisat Fakültesince tertip edilen (Sosyoloji Konferansları) serisi içinde terbiye âlimi olduğu kadar sosyolog da olan Baltacıoğlu'na da bir konferans ayrılmış, bu suretle 1966 - 67 ders yılının İktisat Fakültesi talebeleri, Ziya Gökalp'ın çalışma arkadaşı ile karşılaşmaktan son derece memnun kalmışlardı. Sayın Sabri Kolçak'ın eseri, 1934 deki kadirbilmez davranışın kurbanı olan Profesör İ. Hakkı Baltacıoğlu'na yurdun borçlu olduğu şükranı kısmen ifa etmektedir. Bu bakımdan kendisine ne kadar teşekkür etssek azdır.

Z. F. FINDIKOĞLU

ORTAK PAZAR'IN SOSYAL MESELELERİYLE İLGİLİ BİR KISIM İNGİLİZCE NEŞRİYAT

II. Dünya Harbini takip eden devrede Batı Avrupa ülkeleri çok hızlı bir ekonomik gelişme göstermiş ve bu gelişmeyi süratlendiren faktörlerden en önemlisi de şüphesiz Ortak Pazar olmuştur. Avrupa'nın ekonomik ve sosyal entegrasyonu, millî ekonomilerin gelişmesine yardımcı olurken, ayrıca üye ülkelerde yaşayan geniş kütlelere sosyal güvenlik, istihdam, daha ileri hayat standardı sağlamak suretiyle sosyal yönden de önemli etkiler yaratmıştır.

1960 yıllarını takip eden devrede bu gelişme o derece büyük bir hacme ulaşmıştır ki, İtalya dışında üye ülkelerin hemen hepsi ortak üyeler dışından istihdam ettikleri yabancı işçilerin hacmini arttırmak ve emek arzı potansiyeline sahip yeni bazı ülkelere emek ithal etmek zaruretini hissetmişlerdir. Bu şartlar altında Türkiye ilk defa olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine işçi gönderebilmek imkânına kavuşmuştur.

Son yıllarda Türkiye'nin Ortak Pazar'a katılması ve Batı Avrupa ülkelerinde, hususiyile Avrupa'nın Ortak Pazar'a dahil ülkelerinde çalışan Türk işçilerinin önemli miktarlara ulaşması, Türkiye'de, Ortak Pazar'ın bilhassa sosyal cephesiyle ilgili meselelerine alâkayı arttırmıştır. Bu konuda yapılacak ilmî veya tatbikî araştırmalara bir yardımcı dokunabilir ümidiyle İngilizce kaynakları gösteren aşağıdaki bibliyografya hazırlanmıştır:

KİTAPLAR :

- Barganti, Sergio; The Underdeveloped Areas Within the Common Market; Princeton University Press; New Jersey; 1965.
- Committee on Education and Labor; Comparative Wage Costs and Trade Advantage, The European Economic Community, G. Britain and the United States; U. S. Government Printing Office; Washington D. C.; 1963.
- European Economic Community Commission; Report by the Working Party on Problems of Economic Structure and Long-Term

Development on Economic Development Prospects in EEC from 1960 to 1970; 1962.

Facts on Europe; Industrial Relations Counselors, Inc.; New York; 1966.

Labour Law in Europe with Special Reference to the Common Market; Stevens and Sons Ltd.; London; 1962.

Social Aspects of European Economic Cooperation; International Labour Office; Geneva; 1956.

Weil, Gordon L.; A Handbook on the European Economic Community; Frederick A. Praeger Pub.; New York; 1965.

MAKALELER :

Bernstein, Meyer; Labor and the European Communities; Law and Contemporary Problems; Summer 1961; Vol. 26; S. 572-588.

Christian, David E.; Resistance to International Workers Mobility; A Barrier to European Unity; Industrial and Labor Relations Review; Vol. 8, No. 3; S. 379-391.

Dreyer, Heinrich M.; Immigration of Foreign Workers into the Federal Republic of Germany; International Labour Review; Vol. 84; No. 1-2; S. 1-25.

Free Movement of Workers Within the European Economic Community; International Labour Review; Vol. 85; No. 2; S. 167-173.

Heilperin, Michael A.; Freer Trade and Social Welfare; Some Marginal Comments on the «Ohlin Report»; International Labour Review; Vol. 75; No. 3; S. 173-192.

Lannes, Xavier; International Mobility of Manpower in Western Europe; International Labour Review; Vol. 73; No. 1-2; S. 1-24, 135-151.

Manpower Shortages and Active Manpower Policies in Europe in 1964; International Labour Review; Vol. 92; No. 1; S. 1-20.

Netter, Francis; Social Security for Migrant Workers; International Labour Review; Vol. 87; No. 1; S. 31-50.

Non-Agricultural Employment Opportunities for Agricultural Populations in Europe; International Labour Review; Vol. 81; No. 2; S. 140-153.

Obstacles to Labour Mobility and Social Problems of Resettlement; International Labour Review; Vol. 76; No. 1; S. 72-83.

Palmer, Gladys L.; Contrasts in Labor Market Behavior in Northern Europe and the United States; Industrial and Labour Relations Review; Vol. 13; No. 4; July 1960; S. 518-532.

- Philip, André; Social Aspects of European Economic Co-operation; International Labour Review; Vol. 76; No. 3; S. 244-256.
- Recent Developments in the Clearance of Manpower Between Western European Countries; International Labour Review; Vol. 79; No. 2; S. 173-188.
- Ribas, Jacques J.; Observations on the Financing of Social Security in the Common Market Countries; International Labour Review; Vol. 84; No. 1-2; S. 26-49.
- Social Aspects of European Economic Co-operations; International Labour Review; Vol. 74; No. 2; S. 99-123.
- Summers, Clyde W.; Labor Relations in the Common Market; Harvard Business Review; Vol. 43; No. 2; S. 148-160.
- The European Social Charter and International Labour Standards; International Labour Review; Vol. 84; No. 5-6; S. 354-375, 462-477.
- Treaty Establishing the European Economic Community; International Labour Review; Vol. 76; No. 4; S. 400-406.
- Vinck, Francois; Industrial Conversion in the European Coal and Steel Community; International Labour Review; Vol. 91; No. 6; S. 489-502.

Nusret M. EKIN